

TÖMEGKOMMUNIKÁCIÓ GYEREKCIPŐBEN ÉS MÉDIATÖRTÉNET ALULNÉZETBŐL

Alpár Vera

valpar@metropolitan.hu

DOI: 10.20520/JEL-KEP.2025.4.3

Absztrakt

Tanulmányomban a magyar gyermek- és ifjúsági rádiózás közel százéves fejlődését tekintem át, intézménytörténeti és kommunikációelméleti keretben. Bemutatom az 1920–1945 közötti kezdeteket, az 1945 utáni intézményesülést és a Gyermek- és Ifjúsági Osztály szerepét, majd a hetvenes–nyolcvanas évek modernizációs törekvéseit, kreatív kezdeményezéseit, közösség-építő gyakorlatát (Riporter órs, levelező rovatok, hangjátékok). Nemzetközi kitekintésben összevetem a magyar modellt a BBC és a skandináv példákkal, rámutatva a részvétel és médiapedagógia jelentőségére. A rendszerváltás utáni átalakulás és a digitális korszak (podcastok, online rádiók) kihívásait és lehetőségeit is elemzi. A gyermekrádiózás kulturális örökségként való megőrzéséhez digitalizálási és emlékezetpolitikai lépések szükségesek; a hangalapú, gyerekek által készített tartalmak kompetenciafejlesztő ereje pedig indokolja a mértékadó közszolgálati és oktatási gyakorlatok újbóli megerősítését.

Kulcsszavak

gyermekrádiózás, közszolgálati média, kommunikációtörténet, Riporter órs, médiapedagógia, digitális korszak

MASS COMMUNICATION IN ITS INFANCY AND FROM A MEDIA HISTORY PERSPECTIVE

Vera Alpár

Abstract

This study surveys nearly a century of Hungarian children's and youth radio, framed by institutional history and communication theory. It outlines the beginnings of 1920–1945, the post-1945 institutionalisation and the role of the Children's and Youth Department, then the creative, community-building practices of the 1970s–1980s (Reporter Corps, mail-in sections, radio dramas). In international comparison it contrasts the Hungarian model with the BBC and Scandinavian examples, highlighting participation and media pedagogy. It also analyses the post-transition transformation and the digital era (podcasts, online radio): challenges and opportunities. Preserving children's radio as cultural heritage requires digitisation and memory policies; the competence-building power of audio formats created by children justifies revitalising public service and educational practices.

Keywords

children's radio, public service media, media history, Reporter Corps, media pedagogy, digital era

TÖMEGKOMMUNIKÁCIÓ GYEREKCIPŐBEN ÉS MÉDIATÖRTÉNET ALULNÉZETBŐL

*Alpár Vera*¹

valpar@metropolitan.hu

Bevezető: A gyermekrádiózás helye a magyar tömegkommunikáció történetében

A gyermekek és az ifjúság számára készített rádiós tartalmak története szervesen illeszkedik a magyar tömegmédia változásainak, fejlődésének komplex és nagyívű narratívájába, ám ez a szegmens – mint sokszor a gyermeki világ maga – a tudományos diskurzus perifériájára szorult. Pedig a gyermekrádiózás, különösen a Magyar Rádió fénykorában, a XX. század közepétől több generáció nyelvi, kulturális és erkölcsi szocializációjában játszott kulcsszerepet. A rádió nem csupán szórakoztatott: benne volt a hétköznapi közbeszédében, nevelt, identitást közvetített, közösséget épített, aktív részvételt is biztosított némely esetben, s a gyermeki képzelet számára külön világot teremtett – hangokból, zörejekből, ritmusból és történetekből (Szabó 2012).

Forráskutatás, archívumok: a múlt megőrzése, szakirodalmi háttér

A magyar gyermek- és ifjúsági rádiózás történetének feldolgozása során szembesültem azzal a ténnyel, hogy ez a témakör a hazai kommunikációtudományban mindmáig mostohagyereknek számít. Bár a rádiózás általános történetéről, intézményi működéséről és társadalmi szerepéről (Briggs–Burke 2004) számos tanulmány, monográfia és visszaemlékezés született, a kifejezetten gyermekeknek és fiataloknak szóló műsorok történeti és kommunikációelméleti feldolgozása szinte teljesen hiányzik a szakirodalomból.

Ezért a kutatásom nem egy előre kijelölt tudományos ösvényt követett, hanem egyfajta „mozaiképítést” igényelt: különböző típusú, eredetű és mélységű forrásokat kellett egymás mellé helyeznem ahhoz, hogy kirajzolódjon egy elfeledett, mégis jelentős médiaterület kontúrja. A több mint nyolcvan tételt tartalmazó forráslista ennek a sokirányú kutatómunkának a lenyomata.

A felhasznált anyagokat négy fő csoportba rendszereztem:

¹ Dr. Alpár Vera PhD EdD Egyetemi docens; <https://metropolitan.hu/hu/dr-alpar-vera-noemi>

Történeti és intézményi források

Ide tartoznak a Magyar Rádió történetét feldolgozó munkák (pl. Fazekas 2019, Fucskó 1975, Szabó Miklós (1975), Kollega Tarsoly (2000), Sugár (1985, 1993)), valamint a rádiózás társadalmi és politikai beágyazottságát vizsgáló tanulmányok (pl. Glatz (1975), Kalmár (1998), Apor (2010)). Ezek a források segítettek megérteni a gyermekrádiózás intézményi kereteit, korszakos változásait és a műsorpolitikai döntések hátterét.

Személyes visszaemlékezések, műsorleírások és archív anyagok

A gyermekrádiózás történetének élő emlékezete elsősorban az egykori szerkesztők, műsorvezetők és alkotók memoárjaiban, interjúiban és műsorleírásaiban maradt fenn (pl. Padisák (2008), Morva (2011, 2014, 2015, 2017), Asperján (1999), Bélley (1968), Gázsó (2020) stb.). Ezek a források nemcsak információt közvetítenek, hanem érzékeny lenyomatát adják a különböző korszakok szellemiségének, a gyermekműsorok hangulatának és a közszolgálati rádiózás emberi arcának.

Kommunikációelméleti, médiatudatossági és jogi források

A gyermekek médiabefogadásával, a közszolgálati tartalmak pedagógiai szerepével és a digitális korszak kihívásaival foglalkozó tanulmányok (pl. Alpár 2013, 2018 és 2020, Barna–Kaposi 2020, Takács V. 2020, Szabó V. 2012) segítettek abban, hogy a történeti elemzést kommunikációelméleti keretbe helyezzem. A kutatás során külön figyelmet fordítottam arra, hogy a magyar gyakorlatot nemzetközi kontextusban is elhelyezzem. A hazai történet mélyebb megismerése érdekében megvizsgáltam a gyermekrádiók kulturális, szervezeti változásai és működési fejlődését, programjait (pl. Healy 2022, Korsvold 2017, Carter 2021), amelyek rávilágítanak arra, hogy a gyermekrádiózás történetében más országokban mi volt a közvetítői, műsorkészítési és politikai szándék. Az is egyértelmű, hogy máshol sem feltétlenül kapott a terület tudományos értelemben nagyobb figyelmet, ugyanakkor a BBC vagy a skandináv modellek összevetése, elemzése segít megérteni a hazai sajátosságokat.

A gyermek- és ifjúsági műsorok szabályozási kereteinek feltérképezéséhez a vonatkozó törvények (pl. 1996. évi I. törvény, 2010. évi CLXXXV. törvény) és az NMHH dokumentumai is fontos támpontot jelentettek. Ezek a források segítenek megérteni, milyen intézményi és jogi feltételek között működtek a gyermekműsorok.

Összességében a forráskutatás nem csupán adatgyűjtés volt, hanem egyfajta kulturális régészet: töredezett emlékekből, elfeledett dokumentumokból és személyes visszaemlékezésekből kellett rekonstruálni egy olyan médiaterületet, amely generációk életére gyakorolt hatást, mégis alig szerepel a tudományos diskurzusban. A célom az volt, hogy a gyermekrádiózás ne csupán nosztalgikus emlékként, hanem kutatható, értelmezhető és újraértelmezhető kulturális örökségként jelenjen meg.

Nemzetközi kitekintés: gyermekrádiózás más országokban

Nemzetközi összehasonlításban is világosan kirajzolódik, hogy Magyarország az 1950–2000 közötti időszakban gyermek- és ifjúsági rádiózás terén valóban kimagaslóan innovatív modellként funkcionált. Más országok nemzeti rádióinak példái közül ugyan akad néhány, amelyek gyermekek részvételét részben kialakították, bevonták a rádiós műsorokba, de ezek rendszeressége, strukturáltsága és központi szereplőként kezelése a magyar gyermek és ifjúsági rádiózás műhelyei esetében egyedülálló.

Az Egyesült Királyságban 1922-től a BBC napi adásban sugározta a *Children's Hour* című műsorát, amely sokszínű formában: mesék, zene, beszélgetések és viták adtak helyet a gyerekek szereplésének is, jelentős interakció zajlott: gyerekek hallgatói klubokat működtettek (pl. Radio Circles tagság, adásban előadás). 1926-tól rendszeres gyerekszavazások („Request Week”) működtek, ahol a hallgató gyerekek meghatározhatták a tartalmat, illetve kiemelt figyelmet kaptak gyermek-előadók, találkozók, közösség szervezésében (Healy 2023). 1950 és 82 között rendszeresen került adásba a „Listen with Mother” kisgyermekeknek szóló meseműsor, amely jelentős hallgatottságot ért el – több mint egymillió hallgató naponta. Mindez, – bár szervezettebb keretek nélkül – jól mutatja a nyitott, részvételen alapuló gyermekműsorok korai formáit. Kilián Zoltán: Mit ad Európa rádióműsora a gyermekeknek? című cikkében a Néptanítók Lapjában² már 1937-ben arról ír, hogy néhány műsor élő közönség előtt zajlott, ahol a gyerekek nemcsak hallgatóként, hanem aktív résztvevőként és előadóként is jelen voltak. Verset mondtak, meséltek, énekeltek, hangjátékokban szerepeltek. Az angol modell tehát nagy hangsúlyt fektetett a gyerekek bevonására és kreativitásának kibontakoztatására. „Az iskolai rádiótól minden országban függetlenek a gyermekműsorok. A megfelelő műveltségű, pedagógiai képzettséggel bíró műsorszakember által vezetett gyermekműsor népművelő ereje igen nagy, mivel a szülők gyermekeikkel együtt hallgatják. Tapasztalataink szerint a jó gyermekműsor legalább ötféle: oktatójáték, riport, hangjelenet vagy hangképszerszerű beszélgetés a legkülönbözőbb tárgykörökből, gyermekművészek hangversenye zenei csevegéssel, végül szórakoztató hangjáték. (...)Az angol rádió a mindennapos, bő gyermekműsört még a háborús rádióműsorgondok közepett sem ejtette el. A Radio Times, az angol rádió hivatalos lapja megírta egyszer, hogy a brit világbirodalom négy miniszterelnöke is a gyermekműsor hallgatói közé tartozott, ami igen jól rámutat arra, hogy a gyermekműsor mennyire élénk és szükséges tényezője az angol rádióvilág mindennapi életének. Ezek az országirányítók kíváncsiak voltak rá, mit kapnak a gyermekek rádióműsorukban; népművelő és népzenevezető arravalóságukról bizonyosságot tettek” (Kilián 1939, 1944. 62–63)

A norvég NRK gyerekórása 1924-től sugárzott (1945 után heti rendszerességgel), 1953-ban a gyerekek 94 %-a hallgatta. A műsorban rendszeresen szerepeltek gyerekhallgatók, olvasók, rajzoló, új mesék és rádiójáték-összefogások formájában. A *Barnetimeboka* című rovatban a gyerekek maguk javasoltak történeteket – melyeket később könyvek formájában is kiadtak és közösségi döntéssel játékonysági célra felajánlottak (Korsvold³ 2017)

A szocialista országokban háború utáni időszakban, amikor a lakásviszonyok szűkösek voltak és a családtagok száma nagy, a rádió és a televízió nem pusztán szórakozást jelentett, hanem társas és kulturális funkciót is betöltött (mivel nem minden otthonba jutott készülék): segített enyhíteni az elszigeteltséget, információt nyújtott, és kollektív élménnyé tette a hétköznapiakat.

A volt Szovjetunióban az 1940-es években indult az első népszerű ifjúsági rádiójáték sorozat a „Híres kapitányok klubja” (Клуб знаменитых капитанов) sokak számára emlékeztető, nosztalgikus és tanulságos volt, hiszen a gyermekkorban hallott epizódok nemcsak

² A Néptanítók Lapja maga 1868–1944 között működött, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium hivatalos lapjaként, pedagógiai-módszertani tartalmakkal.

³ A tanulmány Norvégiában készült, felnőttek gyermekkori médiaélményeit vizsgálva. A fókusz az, hogy a gyerekek nem passzív befogadók, hanem saját döntéseikkel, élményeikkel aktívan alakítják médiahasználatukat. Korsvold (2017) szerint a gyerekek interaktív, értelmező pozíciója már a múlt médiaélményeiben is tetten érhető – például hogyan választottak műsorokat, milyen szerepet tulajdonítottak a rádiónak és a televíziónak gyerekként. A tanulmány kulturális összehasonlítást is végez: a norvég, erősen szabályozott közszolgálati médiarendszer hogyan befolyásolta a gyerekek részvételét, kérdéseit, médiaélményeit.

szórakoztatóak voltak, hanem irodalmi és erkölcsi tartalmat is közvetítettek (Expedition to the ancestors 2025). A műsor azonban áldozatul esett a sztálini korszak ideológiai tisztogatásainak, amikor a „burzsoá romantikát” és a „kozmpolitizmust” elutasították. /Literaturnaya Gazeta⁴ (No. 23 of March 19, 1949)/ Ez jól mutatja, hogy a médiatartalmak ideológiai ellenőrzése milyen mértékben befolyásolta az elérhető szellemi világot, és azt is, hogy a gyermekeknek szánt tartalmak sem voltak mentesek a politikai szűréstől. 1962-től saját rádióállomást kaptak a fiatalok Radio *Yunost néven*. Ez lett az első fiatalokat célzó (14–25 éveseknek szánt) rádióállomás, melyet élő adások és zenei, kulturális blokkok jellemeztek. Bár nem építettek ki gyerekriporteri hálózatot, műsorukban megjelentek fiatal műsorvezetők és produkciók (Radio Yunost indulása: Ivanov 2017).

Helyi térségekben – például Buryátiában – dokumentumműsorokhoz, oktatási programokhoz bevonták fiatalokat mint riportereket az iskolai vagy kulturális eseményekbe való közvetítésekbe (bár erről csak jóval későbbi dokumentumokat találtam a 2000-es évekből helytörténeti rádiókban), de ez nem volt sem országos, sem strukturált kezdeményezés (lásd helyi *Pioneer Buryatia* riportokat). Egy speciális példa a *KOAPP* (Jelentések hihetetlen eseményekről, 1964–1973), amely ismeretterjesztő műsor-sorozat biológiai és ökológiai témákat dolgozott fel játékosan; gyermek hallgatók rendszeresen cseréltek itt tartalmat, de a fiatal riporter hálózat inkább alkalmi volt, nem országos szintű (Lovell 2015).

Amerikában az 1940-50-es évek „Quiz Kids” műsorfolyama versenyeket szervezett rendszeres közösségi rádióműsorként tehetséges gyerekek bevonására, majd a Children’s Express 1975-ben indult mint gyerekek által vezetett újság és hírügynökség, később rádiós tartalmakban is megjelent (pl. UPI szindikált adások). A 8–13 éves riporterek valós eseményeket dolgoztak fel (pl. ifjúsági kulturális és társadalmi témák). 1985-ben 40 gyermek vett részt egy szimpóziumon a New York-i egyetemen, ahol kerekasztal-beszélgetéseken is szerepeltek (The New Yorker 1985). Ez a szervezett, gyermekhangra támaszkodó médiamodell párhuzamba állítható a magyar válfajával, de elsősorban nyomtatott és hírjellegű program, nem élő rádióműsor volt.

A német ZDF 1989-től sugározza a Logo! című élő hírműsort gyerekeknek, amelynek tartalmába rendszeresen bevonnak fiatal nézőket: kérdések, visszajelzések formájában, néha gyermekriporterek megjelenése révén is aktív részvételt biztosítanak. A műsorkészítőinek

⁴ „Зачем нужны такие радиопередачи?” — „Mi szükség van ilyen rádióműsorokra?” a Szovjet-unióban népszerű gyermekműsorral, a „Híres kapitányok klubjával” (Клуб знаменитых капитанов) foglalkozik. Az írás világosan elítéli és ideológiai szempontból támadja a műsort, ami a Szovjet hatalom kultúrpolitikai nyomására vezethető vissza. A műsorban szereplő karaktereket – például Nemo kapitány, Dick Sand vagy Münchhausen báró – „embergyűlölőnek”, „fegyelmetlennek”, „hazugnak” és erkölcsileg kifogásolhatónak minősítették. A „burzsoá erkölcs” hordozóinak, gyarmatosítóknak és könnyű meggazdagodást keresőknek nevezték őket. Emellett a műsorban elhangzó dalokat is lehúzták: „elhasznált burzsoá romantikával” teli történetekként bélyegezték. A cikk egyértelművé tette: a műsorra nevelés-ideológiai szempontból semmilyen erkölcsi tanulság nem tanítható (S. Makszimovich 1949: 1–2). A cikk következtetése szerint a műsornak nincs helye a gyermekek nemzeti nevelésében, mivel nem erősíti a hazaszeretetet, és helyette „nagyképű nyugati hősöket” mutat be, akiktől a szovjet ifjúság nem tanulhat semmi hasznosat (S. Makszimovich, 1949)., ennek nyomán a műsort el is távolították a rádió műsorrendjéből az 1950-es évek elején (a műsor végül 1953-tól nem került újra adásba). Később, 1966 körül, olvasói levelek hatására, részleges visszahozatalra került sor – kritikusok azzal érveltek, hogy a klasszikus hősök, mint Robinson Crusoe, Münchhausen vagy Nemo, nem avulhatnak el, és évtizedeken át új generációk számára is értékesek lehetnek (Volobaeva 1967: 17).

hangsúlyozott alapelve az ENSZ Gyermekjogi Egyezmény 17. cikke, miszerint a gyerekeknek joguk van információhoz; és ehhez igazítva működik a műsor struktúrája (Carter et al⁵. 2021)

Jóval későbbi, de mindenképpen úttörő példa a Children's Radio Foundation által támogatott dél-afrikai gyermekrádió, ahol maguk a gyerekek szerepelnek műsorvezetőként és riporterként. Bár ez már inkább a 2000-es évek termése, jól mutatja a participáció lehetséges fejlődését a kontinensen (BBC News, 2011). Srí Lankán a *Radio Ceylon* gyermekszolgáltatása a „Kiddies Corner” (1963–1970-es évek), amely játékokat, meséket, dalokat tartalmazott; önálló gyermekriporteri hálózat azonban itt sem épült ki.

Mint ahogy Kilián (1937) összefoglalja az európai kezdeteket, a vizsgált országok gyermekrádiós gyakorlataiban jelentős különbségek mutatkoznak. Franciaország és Németország a gyerekekre főként, mint tanulóra és passzív hallgatóra tekintett, míg Nagy-Britannia bátrabban bízta rájuk az aktív részvétel és kreatív szereplés lehetőségét. Olaszország inkább vallásos nevelőmunkát végzett a gyermekrádiózás terén, míg Svájc pedig közösségi, soknyelvű és kulturális beágyazottságot hangsúlyozott, a gyermekek szerepe itt is főként passzív hallgatói szerep maradt. Más nyugat-európai vagy volt szocialista országokban ugyan számtalan formában jelentek meg gyermekszemszögű vagy fiatalokat célzó rádiós (és tévés) műsorok, de a magyar Riporter órs, a későbbi ifjúsági műhelyek (például a Gordiusz⁶ és SzocióMűhely⁷), továbbá a KölyökRádió keretében működő, rendszeresen magazinműsorokat megvalósító, élő adásban részt vevő, képzett és tehetséges gyermekriporteri struktúra páratlan a korszakban. Aktív, gazdagon szervezett, médiapedagógiai gyakorlatra épülő modellként nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő innovációként értékelhető.

Történeti áttekintés (személyes felhanggal)

A magyar gyermekrádiózás kezdete A XX. század második, harmadik évtizedére tehető, amikor is a frissiben megalakult Magyar Rádió kísérletet tett gyermekműsorok rendszeres sugárzására. A Magyar Rádió 1925-ös indulása után hamar megjelentek az első gyerekeknek szóló műsorok. Ezek célja elsősorban az ismeretterjesztés és a szórakoztatás volt. A Népszava 1927-ben már megemlíti a „Gyermekóra” című adást, amelyben mesék, versek, zenés darabok

⁵ Ez a tanulmány kifejezetten gyermekjogi és kommunikációs jogi megközelítésből tárgyalja a gyermekek információhoz való jogát, többek között hivatkozik az ENSZ Gyermekjogi Egyezmény releváns cikkeire (így a 13. és 17. cikkre), és a gyermekek számára biztosítandó, jogalapú médiaszolgáltatásra.

⁶ Herczeg János a magyar gyermek- és ifjúsági rádiózás meghatározó alakja volt, aki 1979-ben az Iskolarádióban kezdett dolgozni, majd a rendszerváltás idején a Gordiusz Műhely főszerkesztőjeként új korszakot nyitott az interaktív, gondolkodtató rádiós ismeretterjesztésben. A Gordiusz – az Ifjúsági és Szórakoztató Főszerkesztőség tudományos–technikai műhelye – olyan műsorokat hozott létre, mint a *Gordiusz magazin*, a *Tanakodó*, a *Játék-tér* vagy a *Kerengő*, amelyeknek célja az volt, hogy a fiatalokat aktív gondolkodóvá tegyék logikai feladatokkal és tudományos kíváncsiságra épülő tartalmakkal (Media1 2022, HVG 2022). Munkássága nemzetközi elismerést is kapott, a külföldi megemlékezések „Hungarian radio legend”-ként említik (Reddit 2022).

⁷ A Magyar Rádió SzocióMűhelye az Ifjúsági Szerkesztőségen belül működött, és társadalmi érzékenyítéssel, portrékkal és szociológiai témákkal foglalkozott. Dokumentált tagja Ungváry Ildikó volt, aki szerkesztő-riporterként számos portrét és társadalmi témájú műsort – köztük a *Segíthetünk* és *Társskereső* című adásokat – készített (Hobby Rádió 2014, Magyar Nemzet 2014, HVG 2014). A műhely meghatározó tagjai közé tartozott továbbá Gáspár Sári és Martos Eta, akik a fiatalok számára készült társadalmi tartalmak szerkesztésében játszottak kulcsszerepet. A SzocióMűhely így a rádiózás azon ritka műhelyei közé tartozott, amely újságírói, népművelői és szociológiai szemléletet ötvözve járult hozzá az ifjúsági rádiózás megújításához.

szerepeltek. Ezek a műsorok eleinte oktató jellegűek voltak, ám hamarosan kialakult egy sajátos rádiós dramaturgia, amely egyensúlyozott a játék és a tanítás, a mese és a valóság között.

A második világháborút követően a magyar gyermek- és ifjúsági rádiózás jelentős strukturális és funkcionális átalakuláson ment keresztül. 1945 után az államosított rádiózás keretei között a programok új formát öltöttek. Megindult a központi műsorpolitika szerinti tartalomgyártás. Az Iskolarádió (amely valójában már 1938-ban indult, de csak 1948-tól vált rendszeressé) például a tananyag kiegészítését szolgálta. A Magyar Rádió archívuma szerint az ötvenes évek közepére már heti több gyermekműsort is sugároztak, köztük számos dramatizált mesét és tudományos ismeretterjesztő sorozatokat is.

A gyermekrádiózás kialakulása és gyöngyszemei (1920–1945)

A magyar rádiózás hajnalán, már az 1920-as évek végén megjelentek az első gyermekeknek szóló műsorok. A Magyar Rádió 1925-től 1945-ig terjedő időszakát Hegedűs Géza (2002) egy vele készült interjúbán „hőskornak” nevezte, utalva ezzel arra a hatalmas lelkesedésre, amely az első két évtized – úgy technikai, mint műfaji jellegű – kísérletező munkáját jellemezte (Szabó 1975). A Telefonhírmondót is magában foglaló vállalat (a Magyar Telefon Hírmondó és Rádió Rt.) elnöke, Kozma Miklós az 1925. december 1-jei hivatalos megnyitón (november 30-án tartották az úgynevezett sajtóbemutatót) –, amelyen a vállalat vezetői mellett a kormány tagjai is képviseltették magukat –, sokat idézett beszédében magasztos célt tűzött ki maga és munkatársai elé: *„Minden üzleti szempontot háttérbe szorítva, tisztán csak a magyar kultúra szempontját szem előtt tartva fogjuk ezt a fegyvert kezelni.”* (MRU 1925. 47. sz. 3–5. Vass József népjóléti- és munkaügyi miniszternek, egyben a miniszterelnök helyettesének beszédét a MRU ugyanitt közölte.) Az új technikai találmányt és kommunikációs eszközt összefogó médiakonszern⁴ részeként a Magyar Rádió Rt. a kormányzó hatalom engedélyével jöhetett létre, és mindvégig annak felügyelete alatt működhetett, így feltételezhetjük, hogy a benne megjelenő tartalom nagyban tükrözte a kormány által képviselt elveket, az általa a világról alkotott képet. *A rádióval – mint új kommunikációs eszközzel – szembeni (természetes) felhasználói attitűdöt az újszerűségéből fakadó csodájára járás – vagy éppen a bizalmatlanság – jellemezte a kezdeti években. Európa legtöbb országában, így Magyarországon is az 1920-as évek első felére tehető a rádiótársaságok szervezte rendszeres adások megszületése, s a folyamatos műszaki-technikai fejlődéssel a Magyar Rádió is lépést tudott tartani.”* (Boros 2019) 1929-től kezdődően Harsányi Gizi és Altay Margit mesefelolvasásai keddenként délutánonként csendültek fel, amelyek később írott formában is megjelentek Altay Tündérvásár című gyermeklapjában.

A magyar gyermek- és ifjúsági adások első hagyományos formái már a második világháború előtt kialakulni látszottak: a Kossuth Rádió – akkor még Budapest I. néven – 1925 és 1935 között már sugározott olyan rádiós műsorokat, amelyek kimondottan az iskolás és óvodás korosztályt céloztak meg, ezeket követte az MR2–Petőfi korai adása, a Rádió Gyermekújsága 1947–48 körül – így ezek a kezdeményezések megalapozták a későbbi 1950-es években önálló gyermekosztállyá szerveződő rádiózás megszületését. Ezek a műsorok nemcsak szórakoztatták a gyerekeket, hanem hozzájárultak az olvasás és a magyar irodalom iránti érdeklődésük felkeltéséhez is.

A Magyar Rádió a hetvenes évek közepétől a kilencvenes évek közepéig kiemelkedő szerepet játszott a fiataloknak szánt ismeretterjesztő és érdeklődést felkeltő pedagógiai célok megvalósításában. Felismerve ennek jelentőségét külön osztályt hoztak létre azoknak a szakembereknek, akik a fiatalokkal való rádiós munkára vállalkoztak. Itt kisebb műhelyek is kialakulhattak, amelyekben inspiráló szakmai közeg jött létre. Idős rádiósokkal folytatott beszélgetéseim révén mindmáig új történeteket és részleteket tudok meg arról a kollegiális és támogató légkörről, amely a Rádióban uralkodott.

1944 karácsonyán elhallgatott a budapesti nagyadó, és hónapokig rádiós csönd borult az országra. A Magyar Rádió csak 1945. május 1-jén szólalt meg újra, a Tyukodi pajtás dallamára épülő szünetjel kíséretében (Tóbiás 2003). 1946 nyaratól a Kolozsvári Grandpierre Emil által vezetett Prózai Osztály készítette a Rádió gyermek- és ifjúsági ismeretterjesztő műsorait. 1950-ben ezek a programok önálló szerkesztőséget kaptak Gyermek- és Ifjúsági Osztály néven, amely 1994 elejéig működhetett önálló egységként. A vezetők közül kiemelkedett Faggyas Sándor fősztályvezető, aki nyitott, innovációt támogató szemléletével kreatív szakmai közösséget hozott létre, és mindig olyan fiatal munkatársakat keresett, akik elhivatottak voltak a gyermek- és ifjúsági műsorkészítésben. Az osztály négyrészes rovatstruktúrában szerkesztette műsorait, korosztályok szerint: óvodásoknak, kisiskolásoknak, felső tagozatosoknak és középiskolásoknak (18 éves korig), de néhány műsor a fiatal felnőtteket is megszólította. Megjegyzendő, hogy az Ifjúsági Osztály létrehozását politikai szándék is kísérte, hiszen ugyanabban az évben alakult meg a DISZ (Dolgozó Ifjúság Szövetsége), amelyhez a kultúrpolitikában is illő „hozományt” kívántak kapcsolni (Morvai 2011).⁸

Az intézményesülés (1945–1956)

A rádió újjászervezésének feladata Ortutay Gyulára hárult (1945. január 18. és 1947 márciusa között a Magyar Rádiót és a Magyar Távirati Irodát integráló Magyar Központi Híradó elnöki tisztét töltötte be), aki – korábbi rádiós tapasztalatai, valamint a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumában betöltött szerepe révén – már a harmincas évek közepétől kapcsolatban állt a műsorgyártással, főként ifjúsági előadások révén (Tóbiás 2003:16). Ortutay a rádió műsorstruktúráját egy népművelésre és autonóm nemzeti oktatásra épülő kulturális reform szellemében kívánta kialakítani. Ennek egyik korai elemeként 1946-ban, az Irodalmi Osztály keretében elindult a *Rádió Gyermekújságja* című sorozat, amelyet Képes Géza és Pápa Relli szerkesztett. A műsor a 6–10 éves korosztály számára kínált irodalmi és zenei tartalmat (Havasréti 2006), szerzői között szerepelt többek között Benedek Elek és Tersánszky Józsi Jenő, zenei anyaga pedig Bartók és Kodály gyermekeknek szánt műveire épült (Iskolakultúra 2014/5).

A második világháború után, 1945-ben kezdődött meg a Magyar Rádióban a gyermekeknek szóló műsorok intézményes fejlesztése. Az újjáépítés nem csupán tartalmi, hanem technikai szempontból is gyors ütemben haladt. Bár a Lakihegyi adót a visszavonuló német és nyilas csapatok megsemmisítették, a Magyar Rádió 1948-ra már napi 23 órás műsoridővel, megnövelt teljesítménnyel és 475 ezer előfizetővel működött – ezzel meghaladta az 1938-as háború előtti csúcsadatokat (Magyarország a XX. században, 2000: 380–381). Az 1947-ben Atlantic Cityben, majd 1948-ban Koppenhágában ülésező nemzetközi frekvenciabizottságtól védett sávokat is sikerült szerezni Budapest I. és II. adók számára, jelezve, hogy Magyarország ismét aktív résztvevője kívánt lenni az európai műsorszolgáltatásnak. Ennek egyik legfontosabb állomása az ***önálló Gyermek- és Ifjúsági Osztály*** létrehozása volt. A cél egy olyan kommunikációs csatorna kialakítása volt, amely a nevelő, ismeretterjesztő és szórakoztató funkciókat egyesíti, egyúttal kifejezetten a gyerekek nyelvén és világán keresztül szólítja meg őket (Morva, 2014). A „Halló, itt a Gyermekrádió!” (1949) műsorai között szerepeltek mesék, versek, klasszikus zenei feldolgozások (Bartók, Kodály), irodalom és ismeretterjesztő elemek egyaránt. A kortárs és klasszikus gyermekirodalom (Pethő 2003) játszotta a főszerepet: Benedek Elek, Móricz Zsigmond, Tersánszky Józsi Jenő művei rendszeresen hangzottak el, míg zenében Bartók gyermekdarabjai

⁸ <https://www.parlando.hu/2011/2011-4/05-Morva.htm>

és népdal-feldolgozásai adták a gerincet (A Magyar Rádió, a magyar kultúra szolgálatában (1933–1938)) A műsorkészítők – mint például Csanády György – kiemelten ügyeltek az igényes nyelvezet és esztétikai-minőségi követelmények betartására A rádiós változat mellett (1947-től) a műsorhoz kapcsolódó „Rádió Gyermekújság” gondozott nyomtatott anyaga is megjelent, amely tartalmában összhangban állt a sugárzott műsorokkal. Pedagógiai hatás és mérnöki újítás. Az IFO programjai – élő közvetítésekkel, interaktív levelezéssel és tudatos nyelvhasználatával – túlmutattak az egyszerű szórakoztatáson. (A demokratikus Magyar Rádió bölcsőjénél (1945–1949)) A nevelést dramatizált történeteken keresztül végezték, kerülték a didaxis szigor elszáját (Tóth Eszter szavaival: „nem prédikálunk... fordulatos és vidám történet keretében vezessük rá a tanulásra”). Morva Péter (2017) is hangsúlyozta: a mese „áthozza a varázslatot a mindennapok világába” és fenntartja a gyermek természetes bölcsességét (Olvasás Portál).

A rádió mesemondói – többek között Bálint Ágnes vagy később Halász Judit – a gyermeki bizalom kivívott hangjai lettek, akik hangjuk által egy egész ország gyermekeinek váltak közeli ismerőssévé (Varga 1997). A gyermekrádiózás aranykora az 1950–1980 közötti időszakra tehető, amikor a "Ki kopog?", a "Szól a rádió!", a "Muzsikusz Péter" vagy a "Mesél a rádió" című műsorok heti rendszerességgel szóltak a gyerekekhez. E műsorok nemcsak a narrációs technikákban, de az élő zenei betétek és a klasszikus hangjáték alkalmazásában is kiemelkedőek voltak. *„A világháború után gyorsan újjáépült Rádió olyan energikus munkaközösséget mondhatott magáénak, amely átsegítette az Osztályt megalakulásának nehézségein is, a rádiótörténet részéről „átmeneti” korszaknak nevezett hat év (1950 és 1956 között) viszontagságos és nehéz periódusa alatt is tudott fejlődni, majd azt folytatta egészen a Hárs István elnökségével (1974–1988) fémjelezett, számos rádiós szerint „aranykornak”2 titulált termékeny műsorkészítő időszakig.”*(Morva 2014: 43)

A „Pajtás Postája”: Interaktív műsor a levelezés által: ez az első olyan magyar gyermek- és ifjúsági rádióműsor, amely valódi kétirányú kommunikációt alakított ki: a gyerekek leveleztek a műsorral, kérdéseket tettek fel, és a rádió adásban válaszolt rájuk. A „Riporter őr” (gyermekszerkesztő-riporterek) intézményesülése – például a Pajtás-örscsoport létrejötte 1959-ben – fontos újítás volt, hiszen újságírást, társadalmi szerepvállalást tanított a fiataloknak (Magyarország a XX. században: <https://mek.oszk.hu/02100/02185/>). Nevelési és demokratikus szocializációs cél: az 1950-es évek pedagógiai paradigmaszempontból már elvárják ugyan a politikai üzenetek közvetítését, azonban a műsor szerkesztői (pl. Vajek Róbert, Padisák Mihály) tudatosan törekedtek arra, hogy a fiatalok aktivitását serkentsék, és a „demokratikus nevelési módszerek” keretében ösztönözzék a társadalmi szerepvállalást (Magyar Rádió átmeneti korszaka (1950–1956)) Ellenhatás a felnőtt-gyerek sztereotípiára: A műsor – a gyermekek megszólításával – hozzájárult ahhoz, hogy a rádió ne csak mint a felnőttek médiája tűnjön fel, hanem mint egy fiatalokat is komolyan vevő intézmény. Ez a paradigmaváltás „gyámkodás nélküli” nevelési attitűd formálását jelentette, ahol a gyerek hangjára is épít a műsorkörnyezet. A műsorok hatása erőteljes volt: a rádió a gyermekek számára „nevelési és közösségépítő eszközzé” vált, különösen a háború utáni társadalmi újjáépítés időszakában. A műsorkészítők a „gyermeklélek” megértésére törekedtek, s a kor pedagógiai és pszichológiai ismereteit is beemelték a tartalmak formálásába (Morva 2014).

Az enyhülés és a játékos művelődés évei

Az 1970-es évektől a műsorok tematikája még változatosabbá vált. Elindult Ortutay Gyula *Kis magyar néprajz* című sorozata, valamint Szent-Györgyi Albert, Klein György, Barnard és más nemzetközi tudósok közreműködésével jelentek meg egészségügyi, biológiai, pszichológiai és etikai kérdéseket feldolgozó rádióadások. Az *Iskolarádió* programjai olyan pedagógiai célokat

is szolgáltak, mint a családi életre nevelés, pályaválasztás, beszédkésztség-fejlesztés, stílusgyakorlatok, valamint idegen nyelvi és irodalmi kompetenciák fejlesztése.

A hetvenes évekre a gyermek- és ifjúsági rádiózás már komplex eszköztárat alkalmazott: vetélkedőket, történelmi rádiójátékokat, interaktív nevelési műsorokat és zenei tartalmakat egyaránt kínált, mindezt a korszak ideológiai és pedagógiai célkitűzéseivel összhangban. A hallgatottság visszaesése a Magyar Rádió ifjúsági és gyermekműsorainál a hetvenes évek közepén jelentős figyelmet kapott, különösen a közművelődési célkitűzések fényében, amelyek az ifjúság széles körű megszólítását tűzték ki célul. A strukturális átalakítások (1975-től kezdődően) új műsorblokkokat vezettek be – például az Ifjúsági Randevű, a Tájéoló, a Diáktarisznya vagy a Hangszóró –, amelyek célja a fiatal hallgatóság érdeklődésének lekötése volt. Azonban hamarosan kiderült, hogy ezek az új adások nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket, sőt sok esetben épp elriasztották a célközönséget (Zeley 1976).

A *Mindenki iskolája* című, 1976-ban indított műsor különösen jelentős volt, mivel az általános iskolát be nem fejezett felnőttek számára kínált lehetőséget a tanulásra, sőt magánvizsgára való felkészülésre. Ezt követően az ismeretterjesztő műsorok még szorosabb kapcsolatba kerültek a felnőttképzéssel és az élethosszig tartó tanulás elvével. Az 1980-as évekre a műsorok címei és szerkezete is modernizálódott (*Szonda, Lélek és test, Világablak, Leporelló*), miközben a tudományos és művészeti nevelés egymást kiegészítve épült be a gyermek- és ifjúsági rádiózás rendszerébe.

A legfőbb probléma az volt, hogy a műsorok túlzottan intellektualizáltak lettek, vagy épp nyílt agitációval terhelték meg a hallgatókat, ami idegen volt a fiatalok világától. A műsorok tematikája gyakran nem felelt meg az ifjak természetes érdeklődésének; a rádiókészítők ugyanis még mindig „munkaköri beosztás” szerint próbálták tematizálni az ifjúságot, miközben a fiatalokat általános társadalmi, kulturális és identitáskérdések érdekelték – függetlenül attól, hogy éppen középiskolások vagy munkásfiatalok voltak (Zeley 1976, Magyar Rádió Irattára ST-012). A műsorsávok időzítése sem alkalmazkodott a gyerekek és fiatalok napirendjéhez. Például a pénteki délelőtti, 8 és 10 óra közé eső gyermekműsor-időszakban a korábban népszerű Ezeregy délelőtti helyére nem került új, minőségében és érdeklődésében azonos értékű program, emiatt a hallgatottság ott is visszaesett. Hasonlóan problémás volt a délutáni gyereksáv, mivel az sem illeszkedett a tanulók iskolai időbeosztásához: a délelőtti tanításról hazaérőknek túl korai, a délutánosoknak túl késői volt a műsor (Magyar Rádió Irattára, ST-036). E problémák orvoslására műsorstruktúra-módosításokat javasoltak 1977-től, többek között a műsoridők pontosabb szegmentálásával, tartalmi frissítéssel és a fiatalokat aktívan bevonó, párbeszédre épülő formátumok fejlesztésével. Felismerték, hogy a közvetlen, részvételre ösztönző rádiós formák – például élő betelefonálás adások vagy levelező rovattal kombinált műsorok – jóval nagyobb eséllyel szólítják meg az ifjúságot, mint az ideologikus, egyoldalú tájékoztatás (Zeley 1976).

Ennek a korszaknak a záróakkordjaként indult el 1978-ban az *MR 10–14* című műsor, amely már a modern ifjúsági rádiózás irányait előlegezte meg. E sorok írója maga is gyerekiporter, majd ifjúsági műsorok készítője, szerkesztő-műsorvezető volt a Magyar Rádiónál, 1979-től kisgyermekként bekerült az akkori Riporter Őrsbe, később műsorvezető-szerkesztőként próbálkozott, ifjúsági műsorok készítője és riportereként dolgozott, majd megalapította 2008-ban a Gyermekmédia Egyesületet, melynek keretében működtetett egy gyermek és egy ifjúsági rádiót, média szakköröket vezetett (mindezt egyetemi tanár és kutató munkája mellett „csupán” hobbiból). Tehát tovább kívánta vinni a Riporter űrs hagyományát, amikor is a műsorokat nem csak gyerekeknek, hanem gyerekekkel közösen találta ki, velük együtt készítette az akkori stáb, melynek néhány közismert tagja a mai napig foglalkozik hasonló területtel és várja a lehetőséget a minőségi médiatartalmak gyártására a következő generációk számára. A mi csapatunk, illetve generációnk az 1980-as évek legelejétől alakult.

Az utolsó előtti teljes Riporter órs tagjai voltak: Baracsy Gabi, Borcsiczky Dóra, Alpár Vera, Bús Mariann, Pulinka Beatrix, Seres Tamás, Móger Lajos, Gádor Tamás, Palotai Csaba, Verő Ákos, Fürj György, az utánunk jövő legifjabb generáció: Margit Patrícia, Koncz Zsuzsa (de nem az énekes!), Kóczián Péter és még sokan mások.

Törvény és alkotás: Irányított önállóság műhelyekkel

Az **1974-es közművelődési határozat**⁹ jelentős változásokat hozott a Magyar Rádió gyermek- és ifjúsági műsoraiban. A határozat célja a „fiatalság kulturális szocializációjának megerősítése” volt¹⁰. Ezzel párhuzamosan az Ifjúsági és Gyermekosztály funkciója is átalakult: a rádiótól elvárták, hogy *ne csak szórakoztasson, hanem társadalmilag hasznos tartalmakat is közvetítsen* (Péter, 2017). A Magyar Rádió Ifjúsági és Gyermekosztályának munkájára a 74-es határozat jelentős ideológiai és strukturális nyomást gyakorolt. A műsorokat nem csupán szórakoztatónak, hanem „nevelő célzatúnak” is kellett tekinteni. A rádió így:

A rádiónak és televíziónak aktívan részt kell vennie a közművelődési célok megvalósításában.

A közművelődési műsorok számát növelni kell.

tudatosan válogatta meg a témákat (pl. munka, közösség, szocialista erkölcs),

ösztönözte az interaktivitást (levelezés, vetélkedők),

és a műsorkészítés során az ifjúság társadalmi szerepére való felkészítést is hangsúlyozta.

Külön felelősség hárult az Ifjúsági- és Gyermekosztályra, amelynek nem csupán szórakoztatnia kellett, hanem közvetítenie kellett a hivatalos ideológiát is.

Ennek a korszaknak meghatározó műsorai voltak például a „Kuckó” – gyermekeknek szóló ismeretterjesztő magazinműsor, a „Tinódi” – ifjúsági műsor, amely már aktuális társadalmi és kulturális kérdésekkel is foglalkozott, valamint a „Kamaszfesztivál”, illetve különböző zenei, kulturális és közvéleményformáló gyermek és ifjúsági programok. A műsorok gyakran szolgáltak „rejtett tantervként”, céljuk volt a szocialista értékrend közvetítése is, de sok esetben valódi közösségformáló erőt képviseltek (Alpár 2011a). A fiatalok sokszor írásban,

⁹ 1027/1974. (XII. 29.) MT „A művelődéspolitikai aktuális feladatai” – (MSZMP Központi Bizottságának határozata, 1974. április 18.)

A 1974-es közművelődési határozat egy politikai-irányelveket tartalmazó, nem jogszabályerejű dokumentum volt, amelyet a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Központi Bizottsága (KB) fogadott el. Nem törvényről vagy rendeletről van tehát szó, hanem egy pártállami direktíváról, amely viszont közvetlenül befolyásolta a kulturális intézményrendszer, köztük a Magyar Rádió működését is. Egyes szakirodalmak „1974-es közművelődési határozatként” vagy „1974-es kultúrpolitikai határozatként” említik. A dokumentumot nem publikálták a Magyar Közlönyben, de több szakmai folyóirat és tanulmány hivatkozik rá (pl. Péter Mária 2017; Závada Pál, 1980-as évek; Kósa, 1990).

¹⁰ A határozat alapján az Ifjúsági- és Gyermekosztálytól elvárták, hogy:

- segítse a fiatalok ideológiai-politikai szocializációját,
- támogassa a közösségi életformát,
- népszerűsítse a szocialista munka és tanulás eszméjét.

E határozat a művelődési, oktatási, kulturális és médiainstítúciók összehangolását célozta, a gyerekek és fiatalok számára hasznos, érték közvetítő műsorokkal. A Magyar Rádió Gyermek- és Ifjúsági Osztályának megerősítését jelentette, közművelődési partnerintézményekkel való együttműködésre ösztönözött (Péter, 2017).

telefonon vagy közvetlen részvétellel kapcsolódtak be a műsorokba, ami megerősítette identitásukat és társadalmi szerepérzékelésüket (Péter 2017).

A rádió ismeretterjesztő rovatát Földes Gézané vezette. Az ő irányítása alatt készült többek között a *Kíváncsiak klubja* (amely 1963-ban ünnepelte 100. adását!), valamint dr. Béley Pál is itt készítette nagy népszerűségnek örvendő, rendszeresen jelentkező műsorait, melyek közül 1968 júniusában a százötvenedik adásra is sor került. A rovat munkatársai közé tartozott Kovács Barna – aki később az Iskolatelevízióhoz került –, valamint Rockenbauer Pál, aki ország- és világjáró riportjaival vált ismertté. A tudományos-ismeretterjesztés másik jelentős alakja Bujtás Amália volt, aki Balogh János akadémikus világutazásairól készített műsorokat, illetve szerkesztette a Teknős Péter által írt *Nem boszorkányság, technika* című sorozatot.

A szerkesztőségek közötti határvonalak nem voltak merevek: a korábban megszűnt *Csinn-Bumm cirkuszt*¹¹ például ugyancsak Földes Gézané gondozta, és ez a program 1980-ban *Bummele Cirkusz* címen éledt újjá.

Az *Így írunk mi!* című humoros irodalmi pályázat és műsor hosszú időn át Hackl Amrusné nevéhez fűződött, munkáját Molnár Miklósné is segítette.

Az ifjúságpolitikai rovat az 1956-os forradalomig az *Iffjú Figyelő* című műsort készítette, amely elsősorban etikai és erkölcsi témákat dolgozott fel. E vonal folytatásaként jött létre 1965 októberében a *Húszas Stúdió*, amely a fiatal korosztály számára készített dokumentumműsorai révén műfaji újtónak számított. Ez a műsor az 1990-es években is jelen volt, és több hazai és nemzetközi elismerésben részesült. Például 1988 decemberében a MÚOSZ nivódíját kapta meg Kovalik Márta szerkesztő és Hegyi Gyula riporter *Epilógus Apostagon* című riportjáért, amit 1990-ben újabb díj követett.

A '80-as évek alkotó hullámain

A nyolcvanas évek a magyar gyermekrádiózás történetében különleges időszakot jelentenek: a politikai enyhülés, a kulturális nyitás és az intézményi stabilitás együttesen teremtettek olyan alkotói közeget, amelyben a kreativitás, a kísérletezés és a gyerekközpontú szemlélet új lendületet kapott. Ebben az évtizedben született meg számos ikonikus műsor, a régóta működők pedig kiteljesedtek, színesen, a kor igényeinek megfelelően, egyre interaktívabban működtek – például a *Riporter Őrs*, a *Miska bácsi levelesládája*, vagy a *Kíváncsiak klubja* –, amelyek nemcsak szórakoztattak, hanem aktívan bevonták a gyerekeket a műsorkészítés folyamatába.

A szerkesztőségekben ekkorra kialakult egy-egy olyan szakmai közösség, amely nem csupán a rádiózás technikai és dramaturgiai kereteit ismerte, hanem érzékenyen reagált a gyerekek világára, nyelvére és igényeire. Ezekben a közösségekben az iskoláskorúak (MR 10-14, Mesterségünk címere, vetélkedők, Reggeli csúcs, Ötödik sebesség, Kamasz panasz, Poptari top), bizonyos esetekben még a kisebbek is (Tipegő, Cseperedő, mesejátékok, Vendég a háznál) aktív résztvevői, alkotói szetepet kaptak A műhelyek, a Riporter Őrs, majd a Kölyök Rádió, a Gyermekkorús, valamint számtalan tematikus rádió- és televízióműsorokhoz kapcsolódó

¹¹ „Óvodások és kisiskolások szórakoztatására találták ki a Csinn-Bumm cirkuszt, Leszkay András és Szőnyi Zoltán írták a szövegét. 1951. szeptember 15-én hangzott el először a jellegzetes harsány szignál. Ezután felvonultak a szereplők: Kelemen bohóc, meg társai: Bukfenc, Emilke és a többiek: Pipa Ferke, Gombóc Pista és mások. Az egyes figurákat alakító színészek időnként változtak. Az első gárdához tartoztak: Hlatky László, Komlós Vilmos, Pethes Sándor, Tapolczay Gyula, Keleti László. Később a legnépszerűbb bohóc Bruhaha Kelemen: Bilicsi Tivadar lett. A felvételek nyilvánosan, a VI-os stúdióban zajlottak le, meghívott, lelkes gyermekek társaságában. Rácz György, ezt követően László Endre rendezők gondoskodtak a sikeres előadásról.” 1957-ben a Csinn-Bumm cirkusz megszűnt. Forrás: Vigh Csaba (2017): <https://www.youtube.com/watch?v=Ku1jR1TLwIU>

gyerekprogramok (Cimbora, táborok, játékos eseményekről, sport és iskolai programokról közvetítések stb.) mind azt a célt szolgálták, hogy a rádió ne csupán médium legyen, hanem élmény, és valóban működött is sok esetben közösségfejlesztő „motor”-ként.

A korszak alkotói – Vajek Róbert, Padisák Mihály, Sóskuti Márta (akikről anekdotákat is idéző cikkünkben még részletesebben megemlékezünk), Morva Péter és sokan mások – nem egyszerűen műsorokat készítettek, hanem tömegeket voltak képesek mozgosítani, kulturális mintázatokat hoztak létre, amelyek generációk emlékezetében élnek tovább. A 70-es és még inkább a 80-as évek gyermekrádiózása nemcsak a múlt része, hanem példa arra, hogyan lehet egy közszolgálati médium valóban gyerekközpontú, értékteremtő és közösségépítő.

A rendszerváltás utáni átalakulás: közszolgálat és piac

A rendszerváltás után a magyar médiarendszer gyökeresen átalakult: a korábban államilag irányított, ideológiailag kontrollált és finanszírozott közszolgálati struktúra (Szayly 2019) kiszámíthatatlanabb lett, eredetileg az volt a terv, hogy fokozatosan piaci logikák mentén kezd majd működni (Polyák 2010). A műsoridő csökkent, a szerkesztőségek összeolvadtak vagy megszűntek, és a gyerekeknek szóló tartalmak egyre inkább háttérbe szorultak. Voltak kísérletek úgynevezett Szabad Sávok kialakítására, ahol eleinte izgalmas ifjúsági műsorok készültek, de azután fokozatosan ezek is megszűntek.

A Magyar Rádió gyermek- és ifjúsági műsorai ebben az új környezetben elveszítették korábbi védettségüket. A közszolgálati eszméje – amely korábban a gyermekműsorok egyik elegendő legitimációs alapja volt – fokozatosan kiüresedett. Azt gondoltuk alkotó és kreatív emberekként, majd a piaci versenyben megmérgettetünk, mégha a gyermekek – mint célcsoport – kevésbé is tűnnek „profitábilisnak”. Azonban ez nem egészen így alakult. Rátelpekedtek a nemzeti rádióra új vezetők, új irányzatok, mely folyamat során a jól működő alkotóműhelyek szerepe marginalizálódott, a gyerekrádiózás intézményi keretei meggyengültek, azután lassan a korábban aktív (valós, vagy jelképes) közösségi terek – mint például a Riporter Őrs, az Almási téri Szabadiskolák központban működő Kölyök Vár és Kölyök Rádió, vagy a Pagoda élénk szakmai élete – errodálódtak, fokozatosan eltűntek, megszűntek. A kilencvenes évek végére már a rohamos leépülés és leépítés jellemezte az intézményt, míg végül 2014-ben a Magyar Televízió és a Duna Televízió új összevont telephelyére, a kaszásdűlői Kunigunda útja és a Bojtár utca sarkára költözött, majd a Magyar Rádió 2015. június 30-án mint önálló intézmény hivatalosan is megszűnt, beleolvastották a Duna Médiaszolgáltató Nonprofit Zrt-be.

Digitális korszak: podcastok, online rádiók, új platformok

A 21. század elején a digitális technológiák térhódítása új lehetőségeket teremtett a gyermek-tartalmak számára – ugyanakkor új kihívásokat is hozott. A hagyományos rádiózás mellett megjelentek az online rádiók, streaming szolgáltatások és podcast-platformok, amelyek decentralizáltabb, személyre szabottabb tartalomfogyasztást tettek lehetővé.

A gyermekek médiahasználati szokásai radikálisan átalakultak: az interaktív, vizuális és mobilbarát tartalmak előtérbe kerültek, míg a klasszikus rádióhallgatás háttérbe szorult. Ennek ellenére a hangalapú tartalmak – például mesepodcastok, ismeretterjesztő sorozatok – újra felfedezték a rádiózás pedagógiai és kulturális értékeit. A digitális korszakban a gyerekrádiózás új formái már nem intézményi keretek között születnek, hanem gyakran civil kezdeményezések, startupok vagy egyéni alkotók révén. Ez a pluralizmus lehetőséget ad az innovációra, ugyanakkor felveti a minőségbiztosítás és a médiatudatosság kérdéseit is.

A gyermekrádiózás mint kulturális örökség

A magyar gyermekrádiózás közel százéves története nem csupán médiatörténeti kuriózum, hanem élő kulturális örökség. Generációk nőttek fel azokon a műsorokon, amelyek nemcsak szórakoztattak, hanem neveltek, közösséget építettek és identitást formáltak. A rádióban elhangzott mesék, dalok, játékok és beszélgetések ma is élnek az emlékezetben – sokszor családi történetek, gyerekkori élmények formájában.

Ez az örökség azonban veszélyben van: a műsorok többsége nem digitalizált, az archívumok hozzáférése korlátozott vagy inkább teljes egészében elveszett és a közösségi emlékezet is egyre halványul. A gyermekrádiózás megőrzése nemcsak technikai, hanem kulturális feladat is. Szükség lenne egy átfogó digitalizálási és emlékezetpolitikai programra, amely nemcsak archiválja, hanem újraértelmezi és elérhetővé teszi ezt a gazdag hagyatékot.

Összefoglaló gondolatok: A jövő kérdései – kihívások és lehetőségek

A gyermekrádiózás jövője nem pusztán technológiai kérdés, hanem kulturális és társadalmi kihívás is. A digitális korszakban új platformok, új formátumok és új befogadói szokások alakítják a gyerektartalmak világát. A kérdés az, hogy ezek az új formák képesek-e megőrizni azt az értékrendet, közösségi szemléletet és pedagógiai érzékenységet, amely a klasszikus gyerekrádiózás sajátja volt.

A kihívások között szerepel a médiatudatosság fejlesztése, a minőségi tartalmak támogatása, a kulturális örökség megőrzése és az új generációk megszólítása. Ugyanakkor a lehetőségek is adóttak: a hangalapú tartalmak reneszánsza, a civil kezdeményezések sokszínűsége és a digitális eszközök kreatív használata új utakat nyithat a gyerekrádiózás számára.

A gyermekrádiózás történetének feltárása nemcsak múltidézés (1. táblázat), hanem jövőépítés is. A cél nem az, hogy visszahozzuk a régi műsorokat, hanem hogy megértsük, miért működtek, mit jelentettek, és hogyan lehetne újra olyan tartalmakat létrehozni, amelyek méltók ehhez az örökséghez.

A gyermekrádiózás jövőjének alakításában kulcsszerepet játszhatnak azok a civil kezdeményezések, amelyek az elmúlt évtizedekben értékes tapasztalatokat halmoztak fel. A Gyermekmédia Egyesület 2008 és 2022 között (e sorok szerzőjének vezetésével) végzett tevékenysége során számos kutatást indított, sikeres médiapedagógiai programokat valósított meg, és olyan módszertani tudást gyűjtött össze, amely máig kiaknázatlan. Komoly hazai és nemzetközi kutatások igazolják, hogy a hangalapú tartalmak – legyen szó meséről, rádiójátékról vagy élő közvetítésről – különösen hatékonyan fejlesztik a gyermekek képzeletét, mivel a vizuális inger hiányában a belső képalkotás aktiválódik. Még ennél is jelentősebb, hogy ha a gyerekek maguk hoznak létre médiatartalmakat – például interjút készítenek, vitáznak, elmélyülnek egy témában – az számos kompetenciát fejleszt: kommunikációs készségeket, kritikai gondolkodást, empátiát és együttműködést.

Nemzetközi és európai kutatások is megerősítik, hogy a hangalapú tartalmak – például rádiójátékok (Csukás 2007), mesék, podcastok – különösen hatékonyan fejlesztik a gyermekek képzeletét és szövegértését, mivel a vizuális inger hiányában az agy aktív képalkotásra kényszerül. Az *EU Kids Online* projekt (Livingstone et al., 2011) hangsúlyozza, hogy a gyermekek digitális kompetenciái nemcsak a tartalomfogyasztásban, hanem az aktív tartalomkészítésben fejlődnek a legintenzívebben. A kutatás szerint a saját médiatartalom létrehozása – például interjúk, riportok, hanganyagok készítése – elősegíti az önálló gondolkodást, a kritikai attitűd kialakulását, valamint a társas és kommunikációs készségek fejlődését. A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság megbízásából készült magyarországi jelentés (NMHH 2011) szintén kiemeli, hogy a gyermekek már egészen fiatal korban képesek

1. táblázat

A magyar rádiózás korszakai – a gyermekmédiá változó szerepei és eszközei

Korszak	Rádió szerepe	Médiaeszközök, -tartalmak
1893–1925 – Előzmények	Politikai, helyi, közérdekű és tőzsdei hírek, tárcák, kultúra, idegen nyelven is, minden csütörtökön gyermekdelután!	Puskás Tivadar-féle telefonhírmondó ¹²
1925–1945 – Kezdetek	Tájékoztatás, nevelés, kulturális misszió. Gyerekek megszólítása kísérleti jelleggel.	Kristálydetektoros rádiók, stúdiómikrofonok, élő közvetítések
1945–1956 – Intézményesedés	Központi nevelő eszköz, ideológiai közvetítő. MR Gyermek- és Ifjúsági Osztály létrejötte.	Szalagos magnó, fejlődő stúdiótechnika, hangjátékok (Békés 2016), zenei műsorok, rádiókórus
1957–1976 – Kisdobosok, úttörők, pajtások kora	Közszolgálati médium, közösségi élmény. gyermekműsorok, úttörő-táborok, klubok, Riporter Őrs.	Magnetofon, rádióstúdiók, levelezés, élő kapcsolások. Interaktív műsorok, bevonás.
1977–1989 – „Aranykor”	A gyermek- és ifjúsági rádiózás csúcskorszaka; reggeli ébresztő programok, magas színvonalú ismeretterjesztés fiatalos, kvízes, gondolkodtató műsorok, nagy műhelyek (pl. Gordiusz) kialakulása;; interaktivitás	Modern stúdiótechnika, betelefonálás és interaktív körkapcsolásos (pl. körzeti) műsorok, irodalmi, zenés hangjátékok, innovációk, magnókazetta, műsorarchívum kezdetei
1990–2005 – Átalakulás	Piacosodás, közszolgáltatóság kiüresedése. Új kereskedelmi rádiók Gyerektartalmak háttérbe szorulnak.	Fokozatos informatikai fejlődés, CD, kazetta, műsorarchívumok .
2006–2014 – Önálló intézmény megszűnése	Tartalomfragmentáció, új platformok. Podcastok, online rádiók megjelenése. Sok esetben csak zenei rádiózás (autóban, munkahelyen)	On-line rádiók, streaming, podcastok, appok, digitális archívumok, mobil eszközök bevonása, játékosítás.
2015–2020 – Digitális átmenet	A rádió funkciója megváltozik, összeolvad a digitális tartalomgyártással; hang + vizuális kiegészítések; gyermekmédiá részben online térbe költözik.	Digitális hallgatási formák térnyerése (Varga 2022), online rádiózás és streaming megjelenése; a szerkesztőségekben számítógépes hangrögzítés és digitális vágás válik általánossá. Egyszervolt.hu (2001–); Mese.tv (2004–), korai online mesegyűjtemények és animációk
2021–napjaink – Újraértelmezés	Hangalapú reneszánsz, Gyerekek, mint alkotók.médiapedagógia lehetőségei, metodológiája.	Podcast stúdiók, okostelefon, mikrofon, média alkotó eszközök, online szerkesztők.

elmélyülni egy témában, kérdéseket megfogalmazni, és interaktív módon feldolgozni az információkat – különösen akkor, ha ehhez megfelelő médiapedagógiai kereteket kapnak. A Gyermekmédiá Egyesület által megvalósított médiapedagógiai programok hatékonyságát több hazai kutatás is megerősíti. Szatmáriné Márton Tímea (2019. 183-193.) vizsgálata szerint a

¹² 1893. február 15-én kezdte meg működését a következő szavakkal: „Üdvözljük Budapest lakosságát. Üdvözljük olyan szokatlan módon, amely páratlan az egész világon. Üdvözljük az első várost, amelyből a Telefonhírmondó az egész világon győzedelmes útjára indul.” Puskás Tivadar 1893 márciusában bekövetkezett halála után a telefonhírmondó központi berendezését a Magyar utca 6 szám alól az Erzsébet körútra helyezték át és a fent ismertetett rendszer 1894 november hóig két mikrofonnal és öt hurokvonallal működésben állt. 1893 őszén a vállalat Puskás Tivadar örökösének kezeiből Popper István vállalkozó mérnök tulajdonába ment át, aki azt rövid idővel részvénytársasággá alakította és lehetővé tette a telefonhírmondó műszaki fejlődését.

hangalapú mesélés – különösen, ha vizuális inger nélkül történik – jelentősen fejleszti az óvodás korú gyermekek szövegértését és képzeletét. Hasonló eredményekre jutott Vakula Tímea (2020), aki a mesetréning módszerét alkalmazva kimutatta, hogy a hallás utáni feldolgozás nemcsak nyelvi, hanem kognitív fejlődést is elősegít. A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság által megrendelt Psyma-kutatás (NMHH 2018)¹³ rámutatott arra, hogy a gyermekek által készített médiatartalmak – például interjúk, riportok, saját műsorok – komplex kompetencia-fejlesztő hatással bírnak: javítják a kommunikációs készségeket, erősítik az együttműködést, és fejlesztik a kritikai gondolkodást. Ezek az eredmények egyértelműen alátámasztják, hogy a hangalapú és alkotói mediatevékenységek nemcsak szórakoztatóak, hanem mélyen fejlesztő hatásúak – és éppen ezért lenne kulcsfontosságú, hogy a médiapedagógia ezen formái szélesebb körben beépüljenek az oktatási gyakorlatba.

Ezek az eredmények alátámasztják a Gyermekmédia Egyesület gyakorlati tapasztalatait, és megerősítik, hogy a hangalapú, gyerekek által készített tartalmak nemcsak szórakoztatóak, hanem fejlesztő hatásúak is – olyan eszközök, amelyek jelenleg méltatlanul kevéssé vannak jelen az oktatásban, pedig a sikerélmény és a kompetenciafejlődés szempontjából kiemelkedő jelentőségűek. A fejlesztő hatások már egészen kis kortól megfigyelhetők, mégis a médiapedagógia ezen formája jelenleg szinte teljesen hiányzik az oktatási gyakorlatból. Pedig a gyerekek számára nemcsak tanulási lehetőséget, hanem valódi sikerélményt is jelent – és ez az, ami a jövő gyermekrádiózásának egyik legfontosabb irányává válhatna.

Irodalom

Alpár, Vera Noémi (2020) Examination of Hungarian primary public education – The mystical school and irrational equal opportunities. *Jel-Kép: Kommunikáció Közvélemény Média*, 2., 3–22.

Alpár, Vera Noémi – Szerdahelyi, Csaba (2018) *Meg kell tanítani a gyerekeket a média értelmes használatára*. Kamara Online. <https://kamaraonline.hu/alpar-vera-meg-kell-tanitani-a-gyerekeket-a-media-ertelmes-hasznalatara/>

Alpár, Vera Noémi – Seblík, Helga (2014) *Gyermekmédia Egyesület*. PR Herald. <https://prherald.hu/gyermeckmedia-egyesulet/>

Alpár, Vera Noémi (2013) Az infokommunikáció jövője a hazai társadalomban. *InfoTér*, 06.25. <https://infoter.eu/infoter-tv/alpar-vera-az-infokommunikacio-jovoje-a-hazai-tarsadalomban>

Alpár, Vera Noémi (2011a) A média szerepe a szórakozási modell kialakításában. *Magyar Református Nevelés*, 12. évf. 1. sz.

Alpár, Vera Noémi (2011b) És mégis ... mozog a Föld – Megszűnő valóságok, elveszett idők. VI. Nemzetközi Médiakonferencia, Balatonalmádi, 2011. szeptember 26–28. <https://slideplayer.hu/slide/2169426/>

Altay, Miklós (1929) *Tündérvásár*. Budapest, Tündérvásár Kiadó.

¹³ A Psyma-kutatás (NMHH 2018) valójában két jelentős, a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (NMHH) megbízásából a Psyma által 2018-ban végzett kutatássorozatra utal: az egyik a 2018-as országgyűlési választások kampányának és az arról szóló hírek terjedésének vizsgálata (fókuszban a hagyományos és online médiával) volt, a másik pedig a 7-16 éves gyerekek és szüleik médiahasználatát, fogyasztását és médiatudatosságát mérte.

https://nmhh.hu/cikk/195537/Az_orszaggyulesi_valasztassal_kapcsolatos_hirek_terjedese_es_a_park_valasztasi_kampanyanak_vizsgalata_19982018

- Apor, Balázs (2010) *The invisible shining. The cult of Mátyás Rákosi in Stalinist Hungary, 1945–1956*. Central European University Press.
- Arányi, Mária (1937) *A boldogság iskolája*. Budapest, Rózsavölgyi és Társa.
- Asperján, György (1999) *Daráló – Hangjátékok és dokumentumjátékok*. Budapest, Magyar Rádió Archívuma.
- Balogh, Péter (2014) *Magyar Rádió Gyermekkórus története*. Kulturális és művészeti honlap, 02.24.
- Barna, Brigitta – Kaposi, Ildikó (2020) Új média és gyerekkultúra. In: Lénárd, Sándor (2020 szerk.) *Gyermek kultúra és társadalom*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó. 77–96.
- Békés, Pál (2016) *Hangjáték és gyermeki világkép*. Budapest, L'Harmattan.
- Bélley, Pál (1968) *Kíváncsiak klubja – 150. adás*. Budapest, Magyar Rádió.
<https://mek.oszk.hu>
- Benedikty, Béla (2016) *Egy tévedésről. Jó reggelt Európa blog*.
<https://www.blogaszat.hu/2016/10/egy-tevedesrol.html>
- Boros, Ulrika (2019) A Magyar Rádió hőskorának története: Arányi Mária és az Asszonyok tanácsadója. *Médiakutató*, 20(4), 37–50.
- Briggs, Asa – Burke, Peter (2004) *A média társadalomtörténete. Gutenbergtől az internetig*. Budapest, Napvilág Kiadó.
- Carter, Cynthia – Steemers, Jeanette – Davies, Máire (2021) Why children's news matters: The case of CBBC Newsround in the UK. *Communication: The European Journal of Communication Research*, 46(3), 352–372. DOI: 10.1515/commun-2021-0048.
- Csukás, István (2007) *Süsü a rádióban is*. Budapest, Móra Kiadó.
- Dési, János – Vass, Réka (2021) A podcast térhódítása a magyar médiapiacra. *Médiakutató*, 22(2), 51–62. https://www.mediakutato.hu/cikk/2021_02_nyar/04_podcast
- Faggyas, Sándor (1986) *Állami Ifjúsági Díj*. Budapest, Magyar Rádió.
- Fazekas, Eszter (2019) *A Magyar Rádió története 1945–1989*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Fucskó, Mihály (1975) *A magyar rádiózás története (1925–1945)*. Budapest, Magyar Rádió Propaganda Osztály. <https://mek.oszk.hu/02100/02185/html/503.html>
- Gazsó, L. Ferenc (2020) *Riporter őrs, zászlónak tisztelegj!*, Magyar Nemzet
- Gergely, András (1975) A Magyar Rádió megalakulása és első évei. In: Frank, Tibor (szerk.) *Tanulmányok a Magyar Rádió történetéből 1925–1945*. Budapest, Tömegkommunikációs Kutatóközpont. 11–49.
- Glatz, Ferenc (1975) Kultúrpolitika, hivatalos ideológia és Rádió (1927–1937). In: Frank, Tibor (szerk.) *Tanulmányok a Magyar Rádió történetéből 1925–1945*. Budapest, Tömegkommunikációs Kutatóközpont. 49–103.
- Havasréti, József (2006) *Médiamix. Médiumelmélet, kultúrakutatás, popzene*. Budapest, L'Harmattan.
- Healy, Zoë (2022) *The BBC and the child radio listener in the 1920s*. BBC History Research Blog.
- Hegedűs, Géza (2002) *Az étheren át. Írók a Magyar Rádió műhelyében*. In: Salamon, István (2002 szerk.). Budapest, Magyar Rádió Rt. 28–44.
- Ivanov, Stepan (2017): *55 years ago: The first radio station for youth aired in Russia. Russia Beyond*. <https://www.rbth.com/history/326371-first-soviet-radio-youth>

Kalmár, Melinda (1998) *Történelmet csinálni. A politikai kultúra történetéhez a Rákosi korszakban*. Budapest, Osiris.

Keszthelyi, Mária (2005) Mese, hang, nevelés – Gyermekműsorok a magyar rádióban. *Médiakutató*, 9(3), 45–57.

Kilián, Zoltán (1939) *Rádióesztétika*. Budapest, Magyar Szemle Társaság

Kilián, Zoltán (1944) *Rádiós népművelés*. Budapest. Magyar Királyi Országos Iskolánkívüli Népművelési Intézet,
https://mtda.hu/books/kilian_zoltan_radios_nepmuveles.pdf

Knausz, Imre (2020) *Együtt születve a közszolgálati rádiózással*. https://www.tani-tani.info/egyutt_szuletve_a_magyar_kozszolgalmati_radiozassal

Kollega Tarsoly, István (szerk) (2000) *Magyarország a XX. században I–V*. Szekszárd, Babits Kiadó.

Livingstone, Sonia – Haddon, Leslie – Görzig, Anke – Ólafsson, Kjartan (2011) *EU Kids Online: Final report*. London School of Economics.

Lovell, Stephen (2015) *Russia in the microphone age: a history of Soviet Radio, 1919-1970*. OUP Oxford, 2015.

Morva, Péter (2017) Az 1974-es közművelődési határozat hatása a kor Magyar Rádiójának fiataloknak szánt műsorkészítésére. *Kultúra és Közösség*, 2, 42–52.

Morva, Péter (2015) *Halló, itt a Gyermekrádió!*
<https://contentas.ek.szte.hu/Record/misc41717>

Morva, Péter (2014) Halló, itt a Gyermekrádió! *Iskolakultúra*, 24(5–6), 78–92.

Morva, Péter (2011) Fiataloknak szánt komolyzenei ismeretterjesztés a Rádióban. *Parlandó* 4/05.

Padisák, Mihály (2008) *Miska bácsi „titkai”*. Budapest, Noran.

Pethő, Andrea (2003) *A magyar ifjúsági irodalom története*. Budapest, Gondolat.

Petrás, Gergely (2017) Miska bácsi levelesládája. *nlc.hu*, december 19.

Polyák, Gábor (2010) A magyar rádiós piac a digitális átállás előtt. *Médiakutató*, 11(1), 75–84.

Ráczkevi, Ágnes (2002) Mesekommunizmus. *Médiakutató*. Budapest, Spring Kiadó.

S. Makszimovich (1949) Зачем нужны такие радиопередачи? *Literaturnaya Gazeta*, No. 23., 1–2.

Sugár, Gusztáv (1993) *Megszólal a rádió*. Budapest, Ajtósi Dürer Kiadó.

Sugár, Gusztáv (1985): *A magyar rádiózás története a felszabadulásig*, Budapest. Posta Rádió- és Televízióműszaki Igazgatóság,

Szabó, Miklós (1975) A magyarországi műsorszóró rádiózás története 1925–1945. In: Frank, Tibor (szerk.) *Tanulmányok a Magyar Rádió történetéből 1925–1945*. 289–339.

Szabó, Dezső (2012) *A magyar rádiózás története*. Budapest, Gondolat Kiadó.

Szabó, Éva (1994) *Szög és kereszt*. Budapest, Új Írás Kiadó.

Szabó, Éva (2002) *Két csillag közt*. Budapest, Napkút Kiadó.

Szabó, Veronika (2012) A gyermekrádiózás hatása a kulturális szocializációra. *Korunk*, 6(4), 45–58.

Szatmáriné Márton, Tünde (2019) A hallás utáni szövegértés fejlesztése mesélésen keresztül. *Oktatáskutató Intézet*. <https://real.mtak.hu/109962/>

Szayly, József (2019) *A közszolgálati rádió Magyarországon*. Eszterházy Károly Egyetem. https://publikacio.uni-eszterhazy.hu/5069/1/149_Szayly.pdf

- Takács, Veronika (2020) *Kölyökidő 2020*. <https://kolyokido.com/kolyokido-2020/>
- Takács, Zsófia (2019) A rádió mint nevelő médium. *Kommunikáció és Média*, 8(1), 112–129.
- Tallászné H. Mária (n.d.) A Magyar Rádió gyermek- és ifjúsági műsorai az 1950-es években (Miska bácsi levelesládája; Csilicsala; Kíváncsiak klubja). Forrás: *Magyarország a XX. században – A Magyar Rádió bölcsőjénél*. Elérhető: <http://szolnokinaplo.hu/.../felejtethetlen-radio-es.../>
- Tóbiás, Áron (2003) *Fellegvár – Fellegvár. A Magyar Rádió regénye. Emberek, történetek, dokumentumok, 1925-1945*. Magyar Rádió Közalapítvány.
- Tóth, Erzsébet (1953 körül) *Pedagógiai célú dramatizált mese*.
- Vakula, Tímea (2020) Mesetréning az óvodában. *Neveléstudomány*, 8(2), 45–61.
- Varga, Katalin (2022) Mesék új platformokon. *Könyv és Nevelés*, 24(3), 48–59.
- Varga, Katalin (1997) *Gyermek kultúra a rádióban*. Budapest, Magyar Rádió Archívuma.
- Volobaeva, T. (1967) *A titok nyomában*. Советское радио и телевидение, 3, 14–17.
- Zelk, Zoltán (2005) Hogyan avatott íróvá a rádió? In: Salamon, István (szerk.) *Rádió!... Rádió!... Magyar írók novellái és publicisztikai írásai*. Budapest, Noran-Kiadó Kft. 35–37.

Forrás

1996. évi I. törvény a rádiózásról és televíziózásról. *Magyar Közlöny*, 1996/6.
1997. évi CLXXXV. törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról. *Magyar Közlöny*, 2010/185.
- Buster (2017) *Gyászol a nemzet! Elhunyt a legendás magyar rádiós – 84 éves korában elhunyt Sós Mária, az Ötödik sebesség és a Reggeli csúcs megálmodója és főszerkesztője*. Lelkiző. <https://ripost.hu/lelkizo/2017/04/gyaszol-a-nemzet-elhunyt-a-legendas-magyar-radios>
- Children's Express celebrates its tenth anniversary. (1985, December 16) *The New Yorker*.
- Európai Parlament és a Tanács (2010) *2010/13/EU irányelv az audiovizuális médiaszolgáltatásokról (AVMSD)*.
- Európai Parlament és a Tanács (2018) *2018/1808/EU irányelv a 2010/13/EU irányelv módosításáról*.
- Expedition to the ancestors (2025) *Клуб знаменитых капитанов* https://vk.com/wall-138529195_41609
- Film Színház Muzsika* (1985) Több lapszám, pl. 1985/27.
- G. Németh, György (2008, május 11) *Riporter órs – Díjak a gyermekmédiá szolgálatában*. Hírextra.hu. <https://www.hirextra.hu>
- Greenfo (2022) *Meghalt Herczeg János, a Gordiusz műsor alapítója*. <https://greenfo.hu/hir/elhunyt-herczeg-janos-a-tudomanyos-ismeretterjesztes-ikonikus-mestere/>
- Gyerekknevelő produkciókat díjaznak (2008, május 11) *Gyerekknevelő produkciókat díjaznak*. MTI, Hírextra. <https://www.hirextra.hu/2008/05/11/gyerekknevelo-produkciokat-dijaznak/>
- Gyermekjogok ENSZ-egyezménye (1991) *Gyermekjogok Egyezménye*.

Gyermekmédiá Egyesület (2014) *KölyökAdó és KamaszAdó – NMHH szakmai akkreditáció* (Nytsz.: NFM/1714/2014). Webarchívum: https://web.archive.org/web/20131001000000*/kolyokado.hu

Gyermekrádió (n.d.) *Gyermekrádió*. In: Mek.oszk.hu. <https://mek.oszk.hu/02100/02185/html/503.html>

HVG (2022) *Herczeg János emlékére: a közszolgálati rádiózás pedagógusa*. https://hvg.hu/kultura/20220505_Meghalt_Herczeg_Janos_a_Magyar_Radio_egykori_munka_tarsa

Iskolakultúra (2014) *Ortutay és a rádió – Multidéző emlékek a Gyermekrádió indulásáról*. 2014/5. https://www.epa.hu/00200/00297/00140/pdf/EPA00297_iskolakultura_2014_05_041-044.pdf

Magyar Rádió – Magyarország a XX. században. *Magyar Rádió – Magyarország a XX. században*. Babits Kiadó. Letöltve 2025. június 14-én: <https://mek.oszk.hu/02100/02185/html/504.html>

Magyar Rádió átmeneti korszaka (1950–1956) *Magyar Rádió átmeneti korszaka (1950–1956)*. In: Magyarország a XX. században. Babits Kiadó. <https://mek.oszk.hu/02100/02185/html/503.html>

Magyar Rádió Irattára (ST–012, ST–036) https://amultnakutja.blog.hu/2025/12/02/131_a_magyar_radio_archivuma

Magyar Rádió Újsága (1925). 47. szám.

Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága (1974, április 18) *A művelődés-politika aktuális feladatai*. Határozat.

Magyarország a XX. században (2000) II. kötet. Századvég Kiadó.

Media1 (2022) *Távozott Herczeg János, a rádiózás mestere*. <https://media1.hu/cimke/gordiusz-muhely/>

Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (2011) *EU Kids Online II – A magyarországi kutatás eredményei*. NMHH.

Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (2018) *Médiatudatosság és gyermekvédelem a digitális térben: Psyma-kutatás összefoglaló*. NMHH.

NMHH (2022) *Médiatudatosság és gyermekvédelem a digitális térben*. Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság.

Olvasás Portál (2012) *Abraham Lincoln és József Attila gondolatai*. <https://olvasas.opkm.hu>

Papageno (2023) *A Magyar Rádió Gyermekkorusa – történet, turnék, karnagyok*. <https://papageno.hu>

Reddit (2022) *Hungarian radio legend Herczeg János passes away*. <https://reddit.com>

Riporter őr blog. *Volt egyszer egy Riporter őr*. <https://riporterors.blog.hu/archive>

Telefon-Hírmondó. *Telefon-Hírmondó*.

<http://www.mek.iif.hu/porta/szint/egyeb/lexikon/pallas/html/099/pc009953.html>

Veol (2022) *Gordiusz Műhely: örökség és újragondolás a közrádióban*. <https://veol.hu>

Vigh Csaba (2017): *Csinn – bumm cirkusz – rádiójáték gyerekeknek az '50-es évekből / 1*. <https://www.youtube.com/watch?v=Ku1jR1TLwIU>

Zeley László (1976): „Alapanyag Ha rs elvta rsnak”. Magyar Ra dio Iratta ra. (MIG–008) in: Morva Péter (2017): Az 1974-es közművelődési határozat hatása a kor Magyar Rádiójának fiataloknak szánt műsorkészítésére, az Ifjúsági- és Gyermekosztály helye a közművelődés rendszerében, *Kulturális Szemle* 17/2. 42–52.